

TED ANKARA KOLEJİ VAKFI ÖZEL LİSESİ

ULUSLARARASI BAKALORYA DİPLOMA PROGRAMI

TÜRKÇE A DERSİ UZUN TEZİ

“BİR SIKIŞMIŞLIK HİKÂYESİ”

Danışman Öğretmen: Başak İNGİN

Öğrencinin Adı: İlayda

Öğrencinin Soyadı: ACAR

Diploma Numarası: 001129-0047

Sözcük Sayısı: 4.000

Araştırma Sorusu: Oğuz Atay'ın “*Oyunlarla Yaşayanlar*” adlı yapıtında “*sıkışmışlık*” *olgusu* odak figürün yaşamı ve bu olguyu yaratan etkenler bağlamında nasıl ele alınmıştır?

ÖZ (ABSTRACT)

Uluslararası Bakalorya Programı, Türkçe A dersi kapsamında hazırlanan bu uzun tez çalışmasında Oğuz Atay'ın “**Oyunlarla Yaşayanlar**” adlı yapıtında bireyi toplumsal düzen içerisinde sıkışmışlığa iten etkenler incelenmiş, bu hali ortaya çıkaran nedenler yapıtın “aydın odak figürü”nün yaşam algısı ve içimi ile irdelenmiş, bireyin sıkışmışlığın içindeki bu tutunamama halinin nedenleri ayrıntıları ile ortaya konulmuş, böylelikle toplumsal yaşam içinde “öteki” olan bireyin konumu sorgulanmıştır. Çalışmada hayattaki amacını olması gerektiği zamanda fark edemeyen, attığı yanlış adımların etkisine çok geç yaşlarda farkına varan ve bu yanlışları düzeltmeye çalışan kimliğini oturtamamış bireyin “*keşke*”lerle dolu bir hayatta, giderek kararan bir yolu izlemesi yapıt boyunca “*sıkışmışlık*” olgusu bağlamında aktarılmıştır. Çalışmanın giriş bölümünde sözü edilen bireyin toplum içindeki bu konumundan söz edilirken gelişme bölümünde bireyin sıkışmışlık duygusunun bireysel, ailesel, toplumsal ve sanatsal açıdan nedenleri irdelenmiş, bu nedenlerin birey üzerindeki yıkıcı etkileri incelenmiştir. Çalışmanın sonuç bölümünde ise öncelikle kendi kişisel zayıflıklarından doğan, sonra toplumun, ailenin ve değişen düzenin de derinlemesine etki ettiği köklü problemleri alt edemeyen odak figürün, çareyi hayallerle dolu gerçeküstü bir dünyada bulduğu görülmüş, gerçekleri göz ardı etmenin ise bireyin toplum içindeki “öteki” konumunu daha da belirginleştirdiği, birtakım etkenlerin neticesinde sıkışmışlığa itilen bireyin, çevresine çizilen ya da bireyin kendisinin çizdiği çemberin içinde yaşamını bir anlamda çözümsüz bir yok oluşla sürdüreceği sonucuna varılmıştır. Daha kısa bir deyişle, toplum içinde sıkışan “öteki” bireyin bu “öteki” yaşamını oluşturan etkenlerin irdelenmesi çalışmanın amacını, bireyin bu yaşam içindeki yalnızlığını ve yabancılığını ortaya koymak ise çalışmanın sonucunu oluşturmaktadır. Çalışmada ikincil kaynaklara yer verilmemiştir.

Sözcük Sayısı: 239

İÇİNDEKİLER

1. GİRİŞ	3
2. ODAK FİGÜRÜ SIKIŞLIĞA İTEN ETMENLER	4
2.1. Bireysel Etkenler	
a. Kendini yetersiz ve özgüvensiz hissetme.....	5
b. Sanatçı kimliğini yaratamama, sanatsal aidiyetsizlik	6
c. Umut ve hayal kırıklığı, gerçeklerle yüzleşememe	7
2.2. Ailesel Etkenler	
a. Maddi sıkıntılar.....	9
b. Aile içi ilişkiler.....	11
2.3. Toplumsal etkenler	
a. Sürekli değişen düzen	13
b. Baskıcı yönetim.....	15
2.4. Sanatsal etkenler	
a. Sanatsal kimliğini yaratamama.....	17
b. Sanatçı kimliğini ifade edememe.....	18
3. SONUÇ	19
4. KAYNAKÇA.....	20

Araştırma Sorusu: Oğuz Atay'ın "*Oyunlarla Yaşayanlar*" adlı yapıtında "*sıkışmışlık*" olgusu odak figürün yaşamı ve bu olguyu yaratan etkenler bağlamında nasıl ele alınmıştır?

1. GİRİŞ

Birey, toplumu oluşturan en küçük yapı taşı olarak her şeyden önce kendini var etmekle yükümlüdür. Kişi kimliğini yarattığı ölçüde topluma yarar sağlayabilir. Bir kimlik yaratmaksızın kişinin sosyal, siyasi ve ekonomik yönden rolünü bilmesi, bu role uyum sağlayarak adımlarını mantık süzgecinin tahlil yeteneğine başvurduktan sonra atmasıyla mümkün olabilir. Bunu başaramayan bireylerin toplum baskısı ve yönelimleriyle şekillenen uydurma hayatların içinde hoşnutsuzluklar duyması muhtemeldir. Yaşamdan beklentilerini, isteklerini belirginleştiremeyen, toplumun kendisine biçtiği rolleri başarıyla üstlenemeyen kimliksiz bireyler, kendi yetersizlikleri ve koşulların zorluğu karşısında güçsüz düşerek yılgınlık, sıkışmışlık hissederler. Bu kişiler, sıkıntılı durumlarından kurtulmak adına attıkları adımlarda aynı kararsızlığı gösterirlerse içinde buldukları "*sıkışmışlık çukuru*" derinleşir, içinden çıkılmaz bir hal alır. Böyle durumlarda umut, yavaşça yitirilen, en sonunda küçük bir nokta halini alan tünelin ucundaki gün ışığı gibi sönüp gider, bireyi sindiren bir yok oluş süreci başlatır.

Oğuz Atay'ın "**Oyunlarla Yaşayanlar**" adlı yapıtı, hayatta pek çok yönden yetersiz kalmanın doğurduğu sonuçları kaldıramayacak kadar zayıf bir karakterin, girdiği çıkmazlar çemberinde hissettiği sıkışmışlık duygusunu neden sonuçlarıyla inceleyen toplumsal bir yapıttır. Atay, hayatın zorluklarına karşı direnç gösterememenin doğurabileceği sıkışmışlık olgusunu, bir tiyatro yazarı olan Coşkun üzerinden aktararak hissedilen bunalmışlığa edebî bir pencere açar. Sıkışmışlık durumunun nedenlerini sonuçlarıyla birlikte aktaran yapıt, odak figürün birbirini tetikleyen başarısız girişimlerinin kendisi dışında çevresine de etkilerini gözlemlemiş, böylelikle çevrenin odak figürü, odak figürün çevreyi etkilediği gerçeğini gözler önüne sermiştir. Atay'ın Coşkun'un hayatı üzerinden aktardığı toplumsal çıkarımların kişilik

incelemesi alanında da başarılı olduğu, özellikle pek çok toplumsal yapıtta karşılaşılmayan aydınların hissettiği sıkışmışlığa değinmesi yönünden de dikkat çekicidir.

Atay'ın, okura vermeye çalıştığı bireyin toplum içindeki “*tutunamama*” halinin örneği olan yapıt, toplum ve aydın arasındaki yadsınamaz kopukluğu eleştirirken kişinin iç dünyasındaki hesaplaşmalara yer vermiş, ortaya Atay'ın ince mizah anlayışıyla şekillenmiş kısa ama anlam yüklü bir yapıt çıkmıştır. Yazar, ifade etmek istediklerini zaman zaman satır aralarında, zaman zaman saklamaya yanaşmaksızın bireyi huzursuz eden gerçekleri direkt olarak okuyucusuna mizahî ve eleştirel bir söylemle aktarmıştır.

Odak figürün sıkışmışlığının dört farklı başlık altına alındığı bu çalışmada bireyin kendini bir mesleğe ait hissedememesi, aidiyet duyduğu alanda kendine yer edinememesi, bunun yol açtığı ekonomik sıkıntılar, yoksunluklarla dolu bir ortamda aile içi ilişkilerin sağlam örülememesinden ileri gelen sıkışmışlığın zayıf bir karakterle birleşince bireyi yok oluşturan sürükleyen öyküsü incelenmiştir.

2. ODAK FİGÜRÜ SIKIŞMIŞLIĞA İTEN ETKENLER

Odak figürün sıkışmışlığında bireysel, toplumsal ve çevresel faktörlerin etkili olduğu görülmektedir. Odak figürün hissettiği sıkışmışlığı çeşitli başlıklar altında incelemek mümkündür.

2.1. Bireysel Etkenler

Coşkun, gerek edebî, gerek ekonomik, gerekse ailevî yönden pek çok kez yıkıma uğramış, yetersiz bir bireydir. Yetersizliğin getirdiği mutsuzluk ve umutsuzluk, sahip olduğu çocuksu yapıyla birleşince ortaya kendi sıkışmışlığı içinde çaresizce bir kaçış arayan, ancak ciddiyetsizliğinin bunu bile mümkün kılmadığı bir birey ortaya çıkarır. Umutlarıyla var olan ancak başarısızlıklarıyla hayatı şekillenen Coşkun'un sürekli bir kaybediş döngüsü içinde

olması onu özgüveni olmayan işlevsiz bir birey kılar. Böylece odak figür, ne sanat çevresinde, ne de baba ve eş rolü üstlenerek kabul göreceği aile kurumunda tutarlılık gösteremez. Hayata geçirmek konusunda yetersiz kaldığı hayallerine fazlasıyla kapılan Coşkun, diğer bir deyişle toplumun ona biçtiği hiçbir role uyum sağlayamamıştır. Coşkun'u içinde bulunduğu bu sıkışmışlığa iten bireysel etkenler şu başlıklar altında incelenebilir.

a) Kendini Yetersiz ve Özgüvensiz Hissetme

Coşkun'un hissettiği sıkışmışlığın temelinde özgüven eksikliği yatar. Coşkun için sanat hayatı bir önem taşır, en büyük arzusu geleceğini sanatsal bir başarı üzerine şekillendirmektir. Coşkun'un bu tutkusu onu edebi yönden üstün gördüğü Saffet ve Emel gibi kişilere iter. Edebi açıdan üretkenliği sorgulanabilir olan Coşkun'un sanat akımlarına yön veren yeni batı hayranlığını tam olarak kavrayamadığı, eserlerinde yerli yersiz kullandığı derme çatma batı tekniklerinden anlaşılabilir: *“SAFFET:(sinirlenerek) Ama Coşkun Bey, bu ne biçim bulvar komedisi! ... Siz de böyle oyunlar yazarak asıl kendinizi rezil ediyorsunuz.” (Atay, 16)*

Eser vermekteki başarısızlığının Coşkun'u özgüvensiz kıldığı söylenebilirken onu hayata karşı güçsüz bırakan başka sorunlar da vardır. Bunların arasında ekonomik yönden hissedilen sıkışmışlık belirgin olandır. Coşkun dar gelirli, emekli bir tarih öğretmenidir ve ailesine içinde yaşanılan zamana, şartlara göre yeterli imkânları sunamamaktadır. Coşkun yapıt boyunca *“parasızlık”*ı sorun etmiyormuş gibi görünmekle beraber eve haciz gelmesi, paraya duyulan ihtiyaç, onun kendini yetersiz hissetmesindeki ana nedendir. Oğlu Ümit, babasından farksız bir hayalperesttir ve hayata karşı takındığı laubali tavır, onun daha şimdiden sınıfta kalarak yaşam mücadelesinde geride kalmasına sebep olmuştur. Oğlunun bu vasat durumu, yine Coşkun'un ilgili bir baba figürü olamamasından kaynaklanır. Ümit'in başarısızlığının dile getirildiği her an, Coşkun, suçlulukla birlikte acizlik hisseder: *“COŞKUN(ümitsizlikle):Yahu sen daha ortaokulda mısın?”(Atay, 11)*

Oğluna karşı gösterdiği ilgisizlikle beraber eşine karşı takındığı uzak ve soğuk tavırlar, onun evliliğini de yürütmekte başarı gösteremediğini kanıtlar. İyi bir eş, iyi bir baba ve iyi bir damat olmaktan çok uzak olan Coşkun'un, ailesi bir uçuruma sürüklenirken olaylar üzerinde hiçbir etkisi yoktur:

“Şimdi karımın kazandığı parayı da içkiye yatırıyorum ve karımın evi geçindirmek için dikiş dikmesini bilmezlikten geliyorum ve her şeyi bilmezlikten gelmiş bulunuyorum”(Atay, 52)

Bütün bu problemleri iradesiyle atlatamayan Coşkun, kendini daralan bir sıkışmışlık halkasının içinde bulmakta, bu da onu mutsuzluğa ve kaçışa sürüklemektedir.

b) Sanatçı Kimliğini Yaratamama, Sanatsal Aidiyetsizlik

Coşkun'un sanata olan aşırı düşkünlüğünün, mesleğine olan düşkünlüğünden çok daha fazla olduğu “... bunun için genç yaşta emekliye ayrıldım. Yani demek istiyorum ki emekliliğimi isterken erken davrandım, fakat düşünmek konusunda geç bile kaldım gibi geliyor bana.”(Atay, 18) deyişinden anlaşılmaktadır. Coşkun, yazarak halkı eğiteceğine inanan, eser vermek yegâne amacı olan bir aydındır. Bununla birlikte nerdeyse hayatını adadığı “sanat” dahi özgün eserler verirken yarıda kesilen heveslerle Coşkun'u sıkışmışlığa sürükler. Hızla değişen devir beraberinde batıya benzeme merakı getirince, değişen sanat düzeni özellikle Coşkun için aşılması güç bir engel olmuş, popüler eserler vermek isteyen Coşkun, özüne ait olmayan eğreti eserler üretmekle kalmıştır:

*“SAFFET: Ama Coşkun Bey, odacıyla nazırın durumları biraz tuhaf...
COŞKUN(aceyleyle):Canım bana yeni bir oyun vermiştin ya... hani insanlar gözlerini boşluğa dikerek birbirini tanıımıyormuş gibi konuşuyorlardı.
SAFFET: Ama onlar gerçeküstü... yani oyunda soyutlama var. Siz neyi kastederek...”(Atay, 59)*

Yozlaştığı düşünölen sanat akımından uzaklaşmaya karar veren Coşkun'un sıkışmışlığı, ülkenin Asyalı kimliğine kulak vererek üretmeye başladığı eserlerde devam eder. Kalbi eski günleri özlerken çağa ayak uydurmaya çabalayan Coşkun'un sürekli bocalama, kararsızlık içinde olduğu görülür: *“Evet, şu zavallı milletime yabancı gelen oyunlarla uğraşıyordum. Yerli paşalarla uğraşacağım artık.”*(Atay, 57)

Coşkun'un çok yoğun olarak hissettiği anlık hevesleri, onu belli bir tarz ve üslup oturtmaktan alıkoyar, bu onun sanat dünyasında kendi kimliğini bulamadığını gösterir: *“Hayatımla oynuyorum. Fakat bana acıyın, çünkü oyunlara ihtiyacım var. Ne var ki hiçbir şeyin sonunu getiremiyorum”* (Atay, 72)

Kimliksiz bir yazar olarak Coşkun, aklından geçenleri kaleme dökemediği için büyük bir bunalımın içinde sanatsal sıkışmışlığı yaşar: *“Hayır, milletime hesap vermek istiyorum,... Yazmağa çalıştığım yarım yamalak oyunlarda değil, gerçekten hesaplaşmak istiyorum kendimle.”*(Atay, 52)

Coşkun hayatta sahip olamadığı başarıyı sanatta aramaktadır. Oyun yazmayı yaşamaktan daha kolay bulan Coşkun için sanat, sıkışmışlıkla baş etme imkânı sunan bir kaçış kapısıdır.

c) Umut ve Hayal Kırıklığı, Gerçeklerle Yüzleşememe

Pek çok faktörün etkisi altında kalınarak ortaya çıkan, çaresizlikle özdeşleşmiş, tüketici bir durum olan sıkışmışlık hali yapıtta, tutunduğu her dalı bırakan odak figür Coşkun üzerinden yansıtılmış, sıkışmışlığın ana sebebi olarak *“kaçış”*la önlenemeyecek kadar köklü *“gerçekler”* gösterilmiştir. Coşkun, yapıt boyunca sürekli bir inkâr ve göz ardı etme hali içindedir; üstlenmeyi reddettiği sorunları, kaçmak ve geri dönmeyi içeren kısır döngünün içinde onu rahat bırakmamıştır: *“CEMİLE: Coşkun! Neden hep gidiyorsun Coşkun? Gene bu eve döneceğini bilmiyor musun?”*(Atay, 44)

Umuda ve hayallere elverişli yapısı, Coşkun'u pek çok kez sıkışmışlığında tamamen kaybolmaktan alıkoymuş, ancak umut ve hayalleri gerçekleştirmek adına göstermesi gereken özveriden yoksunluğu, her seferinde içinde bulunduğu kuyuyu derinleştirmiştir: *“Ve sanki karım dikiş dikmiyormuş gibi, sanki eski borçlarım yüzünden ikide birde kapım aşındırılmıyormuş gibi, sanki insanmışım gibi, yine buyurun bekleriz diyorum.”* (Atay, 53)

Coşkun, gösterişli hayalleri, imkânsızlıklarla solmuş hayatı arasındaki tezatlığı sürekli oynayarak aşmaya çalışır. Oyun yazmadaki başarısızlığına karşın ne ailesinin günden güne kötüleşen durumunu, ne içine battığı borç batağını, ne de sevmediği bir kadınla yaşaması gerektiği gerçeğini kaldıramayacak kadar güçsüz bünyesiyle hayatla oynamaktan asla vazgeçmemiştir: *“EMEL: Anlamıyorum. Şimdi nasıl kalkıp giyineceksin ve sanki hiçbir şey olmamış gibi o eve döneceksin. COŞKUN: Kendini bilen insanın her zaman görevleri vardır.”*(Atay, 97)

Coşkun, zaman zaman eriştiği farkındalıkla her seferinde kurduğu bu kurmaca dünyayı da bozar. Başka bir deyişle Coşkun, ne kaçmayı, ne de yüzleşmeyi başarabilir.

2.2. Ailesel Etkenler

Aile, sevgi bağları üzerine kurulduğu sürece yapıcı etkiler gösteren, güven verici bir kavramdır. Ailelerine bağlı bireyler, bir bütüne ait olmanın verdiği güvenle huzurlu bir kişilik yapısı geliştirirler. Ancak aile içindeki sorunlar, hoşgörü ve güven ortamında halledilemeyecek kadar büyükse, bu bağ bireyleri desteklemekten çok sıkışmışlığa ve bunalıma sürükleyebilir. Coşkun'un içinde bulunduğu sıkışmışlık yanlış bir evliliğin sürdürülmesiyle oluşmuş, yanlış bir aile tablosundan ileri gelir. Bunun yanı sıra odak figürün aile ortamı, kişilerin sahip oldukları bireysel sıkıntılarla yoğunlaşmış, bunaltıcı bir ortamdır. Kayınvalidesinin zaman merhumunu yitirmiş gerçeklikten kopuk durumu, oğlunun akademik açıdan sergilediği kaygı veren performansı, yadsınamayacak derecede ciddi maddi

yetersizlikleri aileyi düzene karşı verdiği ayakta kalma mücadelesinde başarısız kılar. Bir aile babası olarak Coşkun, bütün bu sıkıntıları görmekte, ancak bunlarla yüzleşecek gücü kendinde bulamamaktadır.

a) Maddi Sıkıntılar

Erken yaşta emekliye ayrılan bir tarih öğretmeni olan Coşkun'un içkiye olan düşkünlüğü ve kaçmaya eğimli yapısı onu ve ailesini büyük bir geçim sıkıntısına sokmakla birlikte aile içi ilişkilerde de huzursuzluğa neden olur: "*CEMİLE: Sen bu evin dışında nelerle uğraşıyorsun Coşkun? COŞKUN: Oyun provası yapıyordum. Elektrik neden yanmıyor? CEMİLE: Bugün ne yaptın? Elektrik parasını yatıracaktın hani? COŞKUN: Ah nasıl unuttum?*" (Atay, 77)

Eşinin dikiş dikerek para kazanmaya çalışması, kayınvalidesinin göndermelerinden anlaşıldığı kadarıyla Coşkun'un geçmişte bir kitapçı işine girişmesi, işleri batırması, evine haciz gelmesi onu ekonomik yönden sıkışmışlığa iter: "*SAADET NİNE: Yalnız damadım hayırsız çıktı paşam. Bütün parasını içkiye yatırdı. Benim de altınlarımı bozdurup kitap işinde batırdı.*" (Atay, 65)

Ne var ki Coşkun bu sıkıntılı hale çözüm bulmaktan uzaktır. Maddi sıkıntıları gidermek yönünde bir girişimde bulunmadığı gibi ailesinin içinde bulunduğu gerçeklikle de bir türlü yüzleşememektedir: "*COŞKUN: Biraz daha rahat yaşayabilmek için evlendiğimi, sevmediğim bir kadının yanına sığındığımı... bilmezlikten geliyorum*" (Atay, 52)

Coşkun kendine dönük bir insandır. Onca ekonomik sıkıntı arasında her şeyi bir kenara bırakıp kendini tiyatro oyunu yazmaya adar: "*COŞKUN: Ama bunlar oynanacak bir gün, hem de gerçek bir tiyatrodadır. O zaman bütün sıkıntılar bitecek...*" (Atay, 35)

Her ne kadar aile içindeki maddi sıkıntılar Coşkun'a aile babası olarak bir sorumluluk verse de Coşkun kendi yarattığı alanın dışına çıkmaz. Bu durum aslında onun tercihi olmakla

birlikte Coşkun'un üzerindeki baskıyı artırmakta, sıkışmışlık hissini çoğaltmaktadır. Coşkun hayatla oynamayı hiç aksatmaz. Bu da onun gerçeklerle yüzleşemediğinin, sıkışmışlığın çaresini kaçışta aradığının bir göstergesidir: *“İCRA MEMURU: Canım efendim, bütün bu sözlere ne lüzum var şimdi? COŞKUN: ...Büyük bir tiyatro yazarı olarak, sanatımı çok ciddiye aldığımı ve bu nedenle bu evde bulunan hiçbir şeye, hiçbir şekilde el süremeyeceğinizi kesin olarak belirtmek isterim” (Atay, 93)*

Coşkun, yazdıklarıyla ailesine ekonomik destekte bulunmayı hedeflememiştir. Onun hayali gerçek bir tiyatrodaki kendi oyunlarının oynanmasıdır; fakat Coşkun bunun için bile yeterince çaba göstermemektedir. O sadece yazar ve kendi yarattığı bir *“sanal sahne”*de oynar:

“CEMİLE: ... doğru dürüst bir işe girip çalışmalısın Coşkun. COŞKUN: ... Hayır, oyunlarımı sürdüreceğim ben, anlıyor musun? CEMİLE: Sürdüremiyorsun ki... Anladığıma göre hep yarım bırakıyorsun onları.” (Atay, 79)

Coşkunun eserleriyle para kazanamaması kendisini aile içinde maddi açıdan yetersiz kılmakta kendine güveninin azalmasına neden olmaktadır. Coşkun istediği gibi bir oyun yazarı olamadığı gibi evine bakabilen bir baba da olamamıştır.

b) Aile İçi İlişkiler

Yapıtta kopuk bir aile düzeni yansıtılmaktadır. Odak figürün kayınvalidesi Saadet Nine Alzheimer benzeri bir hastalıktan muzdariptir ve gerçeklerden tamamen kopuk bir halde yaşamaktadır. Bu noktada Saadet Nine ile Coşkun'un ortak bir noktada buluştuğunu söylemek mümkündür. Yazar, odak figürün yaratmaya çalıştığı gerçeklerden uzak, hayali, sanal ortamı

yan figürlerin yapıttaki varlık ve duruşlarıyla da desteklemiştir denilebilir. Saadet Nine'nin sağlıksız zihin yapısı evde zaman zaman gerginliğe neden olmakta, özellikle kızı Cemile'yi oldukça yormaktadır:

“SAADET NİNE: Yemek yenilmeyecek mi? Benim karnım acıktı. CEMİLE: Daha biraz önce sofradan kalkmadık mı canım? SAADET NİNE: Hep böyle yapıyorsunuz. Hep, daha önce yapmıştık, daha önce yaşamıştık diyorsunuz.”

(Atay, 14)

Coşkun'un oğlu Ümit, lise yaşına gelmesine rağmen hala ortaokuldadır. Odak figürün bir başarısızlığı da bu yöndedir. Coşkun aslında çocuğuyla gerektiği biçimde ilgilenmeyen bir babanın sıkıntılarını yaşamakta; ancak bu soruna da gerektiği biçimde çözüm üretememektedir:

“CEMİLE: ... (Coşkun'a) Ümit'e biraz yardım eder misin? COŞKUN: Ne münasebetle yazılıyor bu ödev? Nereden icap etti? ... CEMİLE (Coşkun'un ilgisizliğine biraz sinirlenmiştir): Ümit'e biraz yardım edersen iyi olur dedim.”

(Atay, 12)

Evin ekonomik sıkıntılarını gidermek için gece gündüz dikiş diken ve Coşkun'u gerçeklerle yüzleşemediği için suçlayan, onu bir anlamda gerçek yaşama itmek isteyen Cemile yapıtın en gerçekçi kişisidir. Cemile içinde buldukları sıkıntıyı görür, çözüm üretmeye çalışır. Bunu yaparken Coşkun'un onu yalnız bırakmasını, küçük bir çocuk gibi bir takım edebi heveslerin peşinden gitmesini, ailesine karşı ilgisiz ve çabasıız olmasını kınar ve eleştirir.

“CEMİLE: Oyun oyun. Biraz da gerçek oyunlarla ilgilensen iyi olur. Mesela benim para kazanmak, evi geçindirmek için sahneye koyduğum şu dikiş dikme oyunlarımla, Ümit'in her sınıfı iki yılda geçme oyununu düzeltsen biraz.”

35)

Odak figür için gerçekleri en acı haliyle suratına vuran Cemile bütün sorunlarının ana kaynağıdır. Gerçeklerden olabildiğince kaçan Coşkun aslında Cemile'nin “gerçek”liğinden uzaklaşmak ister çünkü Cemile'nin gerçekliği yaşamın gerçekliğidir: “*COŞKUN: Bu evde yaşadığımı unutmak için içiyorum. Ben... ben bu evden gitmek istiyorum Cemile.*” (Atay, 85)

Bu noktada Cemile'nin Coşkun'u oldukça yoğun bir sıkışmışlık duygusuyla baş başa bıraktığı söylenebilir. Odak figür bu sıkışmışlıktan yine bir kaçışla sıyrılmaya çalışacak, çareyi evlilik dışı bir ilişkide, bambaşka bir kadında arayacaktır.

“COŞKUN: Ben de ölümcül bir hastalığa tutulsam dedim ...ve artık her şey bana vızgelse dedim, hemen ona gitsem dedim... EMEL: Evet? COŞKUN: İşte geldim. Ve seni seviyorum. (Emel'e sarılır) Başka ne yapabilirim?” (Atay, 97)

Coşkun sevmediği bir kadınla yaşamaktan duyduğu acıyı dile getirirken içinde bulunduğu durumdan kurtulmak için kaçış olarak gördüğü Emel'le ilişkiye girer. Yaptığının Cemile'ye haksızlık olduğunu bilmesi, onu suç işlemekten alıkoymasa da vicdan azabına sürükler:

“COŞKUN: (Emel'e) Özür dilerim bayan; sanata saygılı olmalıyım, insan gerçeğine saygılı olmalıyım. Ben gitmeliyim.” (Atay, 98)

Odak figür zayıf karakterinin dev etkisiyle içinde bulunduğu gerçeklerle yüzleşemediğinden kendi kabuğuna çekilmektedir. Zaman zaman ona suçluluk duygusu da veren bu haller Coşkun'un ne derece büyük bir sıkışmışlık içinde olduğunu gösterir.

2.3. Toplumsal Etkenler

Toplumsal yapı, bireylerin duygu ve düşünce dünyalarının şekillenmesinde kayda değer rol oynayan, önemli bir çevresel etkidir. Bu nedenle kişilerin duygu durumları analiz edilirken içinde bulunulan toplumsal yapıyı da değerlendirmek gerekir. Odak figürün içinde bulunduğu

sosyal ve siyasi ortam incelendiğinde, bireyi bunalıma ve sıkışmışlığa sürüklemeye elverişli, karışık bir yapı olduğu görülür. Yüzyıllar boyu hüküm sürmüş Osmanlı saltanatının devrildiği, cumhuriyet sonrası batıya yönelişin başladığı bu devir, gerek ekonomide yapılan girişimler, gerekse sanat alanında hüküm süren köklü değişikliklerle bireyi hızlı bir adaptasyona iter. Kendini başarılı bir sanatçı olarak görmek isteyen Coşkun da, dönemin koşullarına uygun, popüler eserler vermek isterken Asyalı geçmişinin etkilerinden kurtulamaz ve edebi bir bunalım hisseder. Coşkun'un sıkışmışlığında rol oynayan bir diğer faktörse, değişen düzenle birlikte gelen baskıcı yönetimdir. Düşüncelerini yansıtmak konusunda bireysel sıkıntılar çekmekle beraber odak figür, sanatçının sanatını yapmasına izin verilmeyen bu baskı ortamında daha da daralmaktadır.

a) Sürekli Değişen Düzen

Yapıtta devrim sıkça bahsi geçen bir konudur. Odak figür ve Saffet arasında geçen konuşmalardan ülkede demokratik düzenin yeni yeni kurulmaya başladığı anlaşılır. Sürekli değişen siyasi düzenin yanı sıra batıdan gelen ideolojilerin baskısı altında Asyalı kimliğini terk etmeye çalışan halk, bocalama ve depresyon gibi sorunlarla yüzleşir. Odak figür de bu bunalmışlığı hisseder. Coşkun'un mizahi ifadeleri üzerinden ülkenin pek çok devrim geçirdiği, böylece yerleşik bir sistem elde edilemediği sıkça dile getirilmiştir:

“SAFFET: Gene mi devrim yaklaşıyor?”, “COŞKUN: ...Değişen öz yapı, yeni devrimleri özler. Yeni devrimler de değişmiş olan bu öz yapıyı yeniden değiştirir. Bu nedenle devrimler süreklidir.” (Atay, 12-13)

Bir düzenin bu sıklıkla yenilenmesi, geniş bir topluluğun sürekli olarak bir değişim sürecine girmesi demektir. Coşkun'un içinde bulunduğu ortam da iç çatışmaya müsait bir ortamdır ve bir sanatçı olarak odak figür, halkın yaşadığı tüm kıpırtıları içinde hissetmeyi görev bilmiştir:

“COŞKUN: Çünkü ey milletim, senin hakkında az gelişmiştir, geri kalmıştır gibi söylentiler dolaşiyor. ... Ey şu fakir milletim! Aslında seni anlatmıyoruz. Sefil ruhlarımızın korkak karanlığını anlatıyoruz.” (Atay, 51)

Ülkenin içine girdiği bu değişim süreci, yeni bir nefes, gelişmek için yeni bir fırsat olarak değerlendirilebilirken, halkın akademik ve kültürel alt yapısı oturtulmaya çalışılan yeni Batı düzenini kaldırarak düzeyde değildir. Ülkenin Asyalı geçmişi, empoze edilen Batı imajını kabullenmeyi zorlaştırırken gelişmişliğe duyulan ihtiyaç, Batı özentiliğini beraberinde getirmiştir. Sanat alanında yüksek idealleri olan Coşkun için popüler kültüre hitap etmek önemli bir amaçken, halka ulaşmak ve onun bu batı esintileri altında yetim kalmış yalnızlığını gidermek kutsal bir hedeftir: *“COŞKUN: ... Demek istiyorum ki dünyada bizden başka hiçbir millet ve içimizdeki yabancılar bu heyecanı anlayamaz.” (Atay, 48-49)*

Batı'nın öğretilerine göre şekillen yeni düzenin sanatı da baştan yarattığı söylenebilir. Sanat halkın yaşayışından beslenen, güncel bir daldır ve Batı'ya yönelişin değiştirdiği yaşam tarzları, sanatın da izleyeceği yolu büyük ölçüde değiştirmiştir. Yakın zamanda popüleritesi yüksek olan sanatsal yönelimler gelişen Batılılaşmayla unutulmuş, daha önce varlığından haberdar olunmayan yepyeni yöntemlerin bir anda yıldızı parlamıştır. Sanayi ve teknolojinin getirdiği imkânlarla insanların duygu dünyalarında köklü değişiklikler meydana gelmiş, romantik dönemin hayalperestleri gerçekçiliğe yönelmişlerdir. Toplumun genelinde baş gösteren bu yeni psikoloji de, sanat dünyasında hızlı bir değişimin önünü açmış, hissettiğini oynamakla para kazanmak arasında kalan sanatkarlar da mesleki bir bunalıma sürüklenmişlerdir: *“EMEL: ... Biliyorsunuz tiyatrunun altın devri kapandı, 'Halkla İlişkiler' devrinin kâğıt para devri açıldı. ... Yarım saat içinde böyle değişik kişiliklere bürünmek bir sanatçı için ölüm demektir.” (Atay, 23)*

Bir oyun yazarı olarak Coşkun, tüketim dünyasının materyalist yaklaşımlarını avantaja çeviremeyecek kadar romantik hisler barındıran bir yazardır, Batılılaşmanın başlattığı sert yarışta kendini tükenmiş hisseder. İçinden geçenleri belli kalıplara oturtmak, başka bir deyişle tutulmak hevesiyle ruhunu ve sanatını satmak, Coşkun'a çok ağır gelmiş, ülkenin sürüklendiği bu Batı sevdasını “*kalbimize saplanan ecnebi sahte sancı*” (Atay, 49) olarak betimlemiştir: “*SERVET: ... Önce şiirden anlamı kaldırdılar, sonra müzikte melodiyi öldürdüler... Sanatı öldürdüler!*” (Atay, 23)

Coşkun gibi pek çok sanatçı, gelişen teknolojinin sunduğu imkânlarla baş edememiş, bu da onları sıkışmışlığa ardından da ekonomik bir bunalıma itmiştir.

b) Baskıcı Yönetim

Devrimlerle çalkalanan, düzenin sürekli değiştiği bir uzamın betimlendiği yapıtta kitapların saklanması ve yakılması, hükümetin kendi adamlarını kayırması, bir takım yolsuzlukların süregelmesi ve Türk aydınının susturulması odak figürün yazdığı oyunlarla ve söylediği sözlerle eleştirilmiş, böylece dönemde baskının varlığı hissettirilmiştir. Baskının olduğu ortamlarda özgürlük tam anlamıyla sağlanamaz ve ifade özgürlüğü var olduğu sürece var olan Türk aydını, susmanın verdiği mesuliyetle sıkışmışlık hisseder. Yapıtta bu, mizah kullanılarak eleştirilmiştir: “*COŞKUN: Kenan Refik, gene münasebetsiz bir makale yazmış. SAFFET: Tramvay şebekesinde arızayı mı tenkid ediyor? COŞKUN: Yok canım, resmen hükümeti tenkid ediyor herif.*” (Atay, 60)

İdeallerindeki mesleği uygularken Coşkun, pek çok sıkıntıyla yüzleşir. Bu sıkıntıların başında aklındaki fikirlerin hangisine yöneleceğini bilememesi ve düşüncelerini yazıya dökerken hissettiği coşkuyu istediği ölçüde yansıtamaması gelir. Eser verirken ifade konusunda pek çok iç çatışma yaşayan Coşkun için yönetimin ek olarak getirdiği kısıtlamalar Coşkun'un hissettiği sıkışmışlığı artırır. Sanat camiasının bir takım politik korkularla önünün kesilmesi,

odak figürün meslektaşları olarak gördüğü yazarların eserlerinin toplatılması gibi ilkel hareketlerle düşünsel gelişimin engellenmesi Coşkun dâhil pek çok aydını rahatsız etmiş, yarattığı huzursuzluk aydınların ruh haline yansımıştır:

*“SAFFET: Rasim’in son kitabını gördünüz mü?... COŞKUN: Toplattık.”,
“COŞKUN: Cemiyete faydalı kitapları neşredebilmek için ‘en mükemmel satan’ kitapları da basmaya mecbur kalıyor.” (Atay, 60- 61)*

Bütün bu baskının yanı sıra, hükümette süren yolsuzluklar, bireysel özgürlüklerin eşitsiz dağılımı, bu duruma sessiz kalan aydınlar Batılılaşma yolunda pek de başarılı olunmadığını gösterir. Bu durum Coşkun’da ezilen halkı yönlendirme arzusu yaratmakta, verdiği eserlerin bunu mümkün kılamayacak kadar eksik ve başarısız olduğunu görmek de ona umutsuzluk hissi vermektedir: *“COŞKUN: Toplattık. SAFFET: Eyvah. Daha almamıştım. COŞKUN: Merak etme bende fazla bir tane var. Kitabı neşreden Salih, biliyorsun adamımızdır... Yeni çıkan bütün yasak kitapları aldım.” (Atay, 60)*

Yapıtta hükümetin kıdemli adamlarının yanlış davranışlar içinde olması da, yine Coşkun’un yazdığı eserler üzerinden eleştirilmiş, bu yapılırken hissedilen duyguya tezat olarak mizah kullanılmıştır.

2.4.Sanatsal Etkenler

Odak figürün bireysel zayıflıkları hayatı boyunca onun önünde bir engel teşkil etmiştir. Kendi içinde yaşadığı çatışmalar, onu bencil olmaktan alıkoymamakla beraber, mutsuz bir birey olmasına neden olmuş, düşünce ve duygu dünyasını ayakta tutan tek destekse sanata düşkünlüğü olmuştur. Bütün kaçışlarını sanat üzerinden gerçekleştiren Coşkun için sürekli oynamak, gerçek anlamda yaşamaktan daha cazip bir seçenek olmuş, bu yüzden de odak figür

yapıt boyunca sürekli oynayarak varlık bulmuştur. Ne var ki Coşkun'un kaçmasına imkân sağlayan bu dal, onun sıkışmışlık kuyusunu daha da derinleştirmiştir.

a) Sanatsal Kimliğini Yaratamama

Coşkun'un yaşadığı sanatsal sıkışmışlık, deneyimlediği kararsızlıklardan ileri gelir. Odak figür, eserlerinin her birine emin adımlarla başlar, hepsini aynı kararsızlıkla yarıda bırakır. Yaşı ilerlemesine rağmen yazma arzusunu her zaman aynı coşkuyla yaşayan Coşkun, oyun yazmaya geç başlamış tecrübesiz bir yazardır. Sürdürdüğü yaşam içinde sanata karşı gösterdiği tutkulu tavrı başka hiçbir alanda göstermeyen Coşkun için oyunlarının çocukça heveslerden doğması, bir sonuca ulaşmadan sonlanması büyük bir başarısızlıktır. Kendi sanatsal benliğini Saffet'in gözetimi altında oluşturmaya çalışan Coşkun'un sanatsal bir kimlik edinmemesinin birçok sebebi vardır. Öncelikle Coşkun, "alaturka" bir birey olup, geçmişinin tanıdık Asyalı koşullarını özlemektedir; ancak sanat, batının etkisi altında gelişmekte, bu da onu başarılı bir sanatçı olmak istiyorsa bu yönde uzmanlaşmaya itmektedir. Bu sebeple keman dersi almak, bulvar komedisi yazmak, eserlerini Napolyonlarla doldurmak gibi alafranga alışkanlıklar benimsemeye çalışan Coşkun'un bahsi geçen konularda başarı gösterememesi, onu iyi bildiği tanıdık alanlara dönmeye zorlamıştır:

"COŞKUN: ...(Uzaktan bir alaturka müzik duyulur...) Sanki benden başka kimse anlamıyor bu sesleri. SAFFET: Ama alaturka sesler bunlar. COŞKUN: ... bu sesleri kimse benim gibi hissetmiyor. Bu sesi yıllarca duymuşum da farkına varamamışım. ... (Atay, 46)

Coşkun'un takdir görmeye olan ihtiyacı, onu Saffet'in bilgisini esas alarak eser üretmeye itmiştir. Özgünlüğünü yitirmekten hoşlanmayan Coşkun, ne Saffet'in öğretilerini tamamen uygulamış, ne de kendine has bir yöntem geliştirebilmiştir. Bununla birlikte, aklından geçenleri ifade etmek uğruna tiyatro kavramını dilediğince esneten Coşkun'un, uyması gereken kurallara uymadığını söylemek de mümkündür: "*SAFFET: ... (Sinirlenerek) Ama Coşkun Bey, bu ne biçim bulvar komedisi? Tam sekiz sayfa yazmışsınız, henüz çapkın kocanın karısı gelmemiş.*" (Atay, 16)

Odak figürün bu tavrı, yazdığı oyunları sergilenebilir kılmamış, bu da onun büyük sahnelerde büyük sanatçılarca oynanacak büyük eserler verme arzusuyla ters düşmüştür. Bu gerçekle yüzleşmek istemeyen Coşkun, her seferinde kendini geliştirmek yerine yeni bir esere başlamış, bu eğilimi de onun her seferinde başladığı noktaya geri dönmesine sebep olmuştur: "*SAFFET: Coşkun Bey, Coşkun Bey! ... kahramanlarınıza acımayı da bir yana bırakın artık. Gerekirse öldüreceksiniz onları!*" (Atay, 17)

b) Sanatçı Kimliğini İfade Edememe

Coşkun'un eser verirken en çok zorlandığı noktalardan biri, hissettiği yoğun duyguları dinleyicisine, okuyucusuna aktaramamasıdır. Şiddetle kaynayan düşüncelerini kaleme dökerken işin içinden çıkamayan Coşkun için ifade yeteneğinin pek çok noktada sınıandığını söylemek mümkündür: "*COŞKUN (heyecanla): Evet, evet biz herkesten başkayız, öyle olmak zorundayız. (Sıkılarak güler.) ... Hiçbir şeyin sonunu iyi getiremem. Onu göstermek istedim.*" (Atay, 50)

Yarım kalan hevesleri gibi yarım bıraktığı cümleleri, odak figürü içinde kopan fırtınaları sağlıklı bir şekilde aktarmaktan alıkoymuş, bu yüzden Coşkun derin bir sıkışmışlık duygusu içine girmiştir.

3. SONUÇ

Oğuz Atay'ın **“Oyunlarla Yaşayanlar”** adlı yapıtı, kimliklerini yaratmakta başarılı olamayan, diğer bir deyişle yaşamda toplam kaliteyi yakalamayan bireylerin, yetersizlik duygusuyla birlikte hissettiği sıkışmışlığı odak figür Coşkun üzerinden incelemiş, mizahi unsurları dönemin sosyal ve siyasi şartlarını yansıtmada kullanarak sıkışmışlığa farklı pencerelerden bakmıştır. Yapıtta sıkışmışlığa neden olan faktörler bireysel, ailesel, toplumsal ve sanatsal etmenler olarak dört ara başlık altında incelenmiştir. Bahsi geçen sıkışmışlığın ana nedeninin öncelikle odak figürün bireysel zayıflıkları olduğu çok açıktır; ancak içinde bulunulan çevrenin de bireylerin ruh hallerinin şekillenmesinde rol oynadığı, Coşkun ve aile bireyleri arasındaki sıkıntılı ilişkiler aracılığıyla yansıtılmıştır. Bunun yanı sıra mesleki daralmışlık, toplumun geneline hâkim olan bıkkınlık, çaresizlik, çoğunluğu ekonomik sıkıntılara bağlanarak irdelenmiş, değişen siyasi yapının küçük bireyleri yok eden mekanizmayı benimsemesi odak figür ve yan figürlerin dilinden eleştirilmiştir.

Yapılan incelemeler doğrultusunda, Coşkun karakterinin karşılık geldiği bencil ve yetersiz insan tiplemesinin gelişiminin önünde engel teşkil eden en büyük faktörün bireysel etmenler olduğu gözlenmiştir. Coşkun'un hissettiği özgüven eksikliği ve benimsediği çocuksu haller onu yaşça büyümüş; ancak sosyal statü ve benlik olarak yeterli olgunluğa ulaşamamış bir birey haline getirmiştir. Öte yandan odak figürün sanata olan tutkusu, onu sıkışmışlığı içinde yok olmaktan alıkoymuş; Coşkun'un sonunu yine bu alanda tutunamaması getirmiştir. Büyük heveslerle küçük bir hayat yaşayan Coşkun için sanat başkalarının izinden gitmek ve kendi yolunu seçmek arasında kalmış belirsiz bir alandır. Bu alanda isim yapamamak onun belki gerçek anlamda ciddiye aldığı tek başarısızlığıdır.

Odak figürün hayalperest kişiliğinin en çok hasar bıraktığı alan ailevî ilişkileri, ekonomik yönden yaşadığı sıkıntılardır. Bu durumun yol açtığı bastırılmış vicdan azabı, Coşkun gibi bilinçsizce yaşıyormuş gibi görünen bir bireyi dahi göz ardı edemeyeceği bir sıkışmışlığa iter.

Ahlak anlayışının hayattaki duruşu gibi pek sağlam olmadığı söylenebilecek Coşkun'un yaşamda tutunabilmek için nafi bir çırpınış içinde olduğu söylenebilir.

Çalışmanın sonunda, bireyin kazandığı başarılarla hayata tutunduğu, başarısızlıkları bir noktadan sonra telafi edemediği görülmüştür. Hayatlarında düşünüş sürecine giren bireylerin bu seyri değiştirmek için gerekli kararlılığı kendilerinde bulamamalarının onları yok oluşun takip ettiği bir sıkışmışlığa sürüklediği saptanmıştır. Böylece iradesi zayıf bireylerin, ne kendilerini var etmeyi başarabildikleri ne de bunun sonuçlarıyla yüzleşebildikleri görülmüştür. Başka bir deyişle Coşkun ve Coşkun gibiler, kendi yarattıkları sıkışmışlık döngüsünde, hayatın iplerini ellerine alamamış, olayların onları sürüklediği karanlık çukurda umutlarını tüketerek sonlarını hazırlamışlardır.

4. KAYNAKÇA

Atay, Oğuz. Oyunlarla Yaşayanlar. İstanbul: İletişim Yayınları, 2012